

MA1 - příklady (s vysvětlením) k přednášce 20.11.2019

1. Úvod do integrálního počtu

(na konci "minulé přednášky 18.11.2019)

Příklady učitel (a potřebnosti) antidiferenciálu:

1) Z dráhy Newtonova pohybového zákona $m\vec{a} = \vec{F}$
(m - hmotnost, $\vec{a}$ zrychlení, $\vec{F}$ síla, působící "pohyb"
hmotného bodu) zkusme najít dráhu $s = s(t)$
(t - čas), je-li síla $\vec{F}$ konstantní. Pak lze psát

$$m \cdot a = F$$

a vidíme, že $a(t) = v'(t)$ a $v(t) = s'(t)$, tedy,

$$s''(t) = \frac{F}{m}, \quad t \in \langle 0, +\infty \rangle:$$

potom (zřejmě) $v(t) = s'(t) = \frac{F}{m}t + c$ a

(ověřte!) $s(t) = \frac{F}{m} \frac{t^2}{2} + ct + d, \quad c, d \in \mathbb{R}.$

A konstanty c, d lze určit z t.zv. počátečních podmínek:

$s(0) = s_0, \quad v(0) = v_0,$ pak $s(t) = s_0 + v_0 t + \frac{F}{m} \frac{t^2}{2}, \quad t \in \langle 0, +\infty \rangle$

2) Hnutí hmotného bodu, "zaněšeného" ve pružině
(nezaněšené odpor vzduchu) - bod se pohybuje ve přímce
a působící síla je $F = -kx$, $k > 0$ konstanta
a x je výchylka a rovnovážné polohy ($x = x(t)$).

Polom 2. Newtonov zákon má tvar

$$m x''(t) = -k x(t), \text{ označme } \frac{k}{m} = \alpha^2 (\alpha > 0)$$

pak $x''(t) = -\alpha^2 x(t)$

(a prozkoumáme "tabulky derivací" najdeme, spolu s "odvozením pro derivaci složene funkce), ať řešení

jsou: $x_1(t) = \sin(\alpha t)$, $x_2(t) = \cos(\alpha t)$, a pak

take $x(t) = c_1 \sin(\alpha t) + c_2 \cos(\alpha t)$.

Zadáme-li opět počáteční rychlost a rychlost, tj. $x(0) = x_0$ a $x'(0) = v_0$, dostaneme:

$$\underline{x(t) = \frac{v_0}{\alpha} \sin \alpha t + x_0 \cos \alpha t, \quad t \in \langle 0, +\infty \rangle}$$

$$(x(0) = c_2 = x_0, \quad x'(0) = c_1 \alpha = v_0)$$

(a malá úprava dá

$$x(t) = \sqrt{\frac{v_0^2}{\alpha^2} + x_0^2} \left(\cos \varphi \sin(\alpha t) + \sin \varphi \cdot \cos(\alpha t) \right)$$

tj. $x(t) = A (\sin(\alpha t + \varphi))$ (analogicky),

kde $\frac{1}{\sqrt{\frac{v_0^2}{\alpha^2} + x_0^2}} \left(\frac{v_0}{\alpha}, x_0 \right) = (\cos \varphi, \sin \varphi)$

a $A = \sqrt{\frac{v_0^2}{\alpha^2} + x_0^2}$

3. Radioaktivní rozpad látky

($m(t)$ - množství látky v čase t , $m_0 = m(0)$.)

je dala rovnice

$$m'(t) = -k m(t), \quad k > 0$$

Najdeme řešení? (bude dala návod při probírání
řešení diferenciálních rovnic)

Zde asi umíme (opět) ukázat - rovnice má
řešení $m(t) \equiv 0$, $t \in \langle 0, +\infty \rangle$, ale nemůžeme také

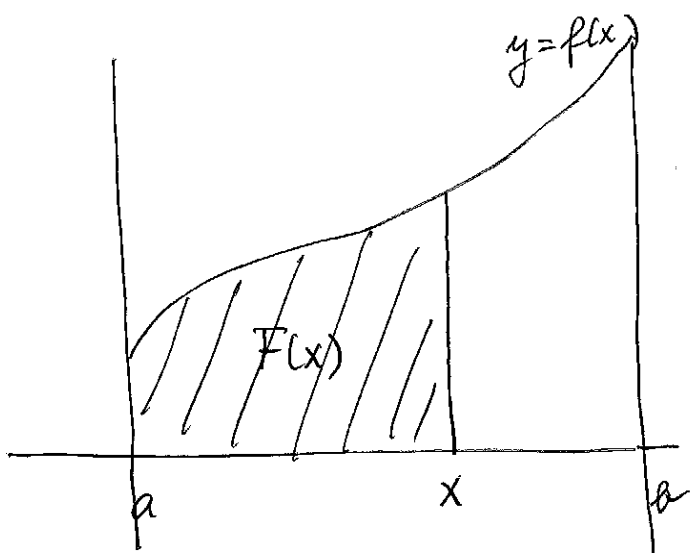
$$m(t) = e^{-kt}, \quad \text{ale také i řešení je}$$

$$\underline{m(t) = c e^{-kt}}, \quad c \in \mathbb{R} \quad (\text{zkuste ověřit -}$$

$$(c e^{-kt})' = -k c e^{-kt}, \quad t \in \mathbb{R},$$

$$\text{f. } m'(t) = -k m(t) \quad \forall)$$

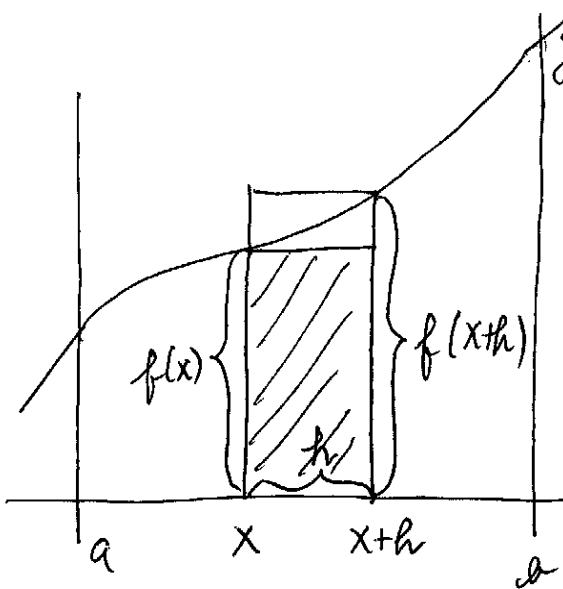
4. Mějme kladnou rostoucí, spojitou funkci $f(x) = y$
v intervalu $\langle a, b \rangle$.

Obvodíme $F(x)$ velikost
plochy, ohraničené osou x
a grafem funkce f , se
„základnou“ $\langle a, x \rangle$, $x \in \langle a, b \rangle$
a ukážeme si, že platí:

$$\underline{F'(x) = f(x) \quad \text{v } \langle a, b \rangle \quad \forall}$$

Je $F'(x) = \lim_{h \rightarrow 0} \frac{F(x+h) - F(x)}{h}$ - při výpočtu limity pomocí „šňáručci“: (plochy obdelnicí)

$$f(x) \cdot h \leq F(x+h) - F(x) \leq f(x+h) \cdot h$$

$$f(x) \leq \frac{F(x+h) - F(x)}{h} \leq f(x+h)$$

$$\lim_{h \rightarrow 0} f(x+h) = f(x)$$

(f je spojitá v bodě x),

tedy, větou o šňáručcích dostaneme, že

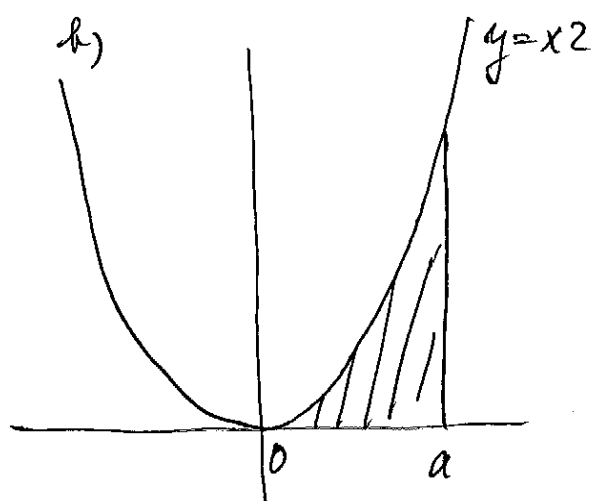
$$F'(x) = \lim_{h \rightarrow 0} \frac{F(x+h) - F(x)}{h} = f(x)$$

(což jsme měli ukázat).

Tedy, pomocí „antiderivace“ funkce f lze určit i velikosti ploch pod grafem f (bude v teorii a aplikacích určitého integrálu)

Příklad a) :- v příkladu „nakřiv“ - plocha $P(f; \langle \alpha, \beta \rangle)$ mezi osou x a grafem f nad intervalem $\langle \alpha, \beta \rangle \subset (a, b)$ je určena

$$P(f; \langle \alpha, \beta \rangle) = F(\beta) - F(\alpha)$$

$$f(x) = x^2,$$

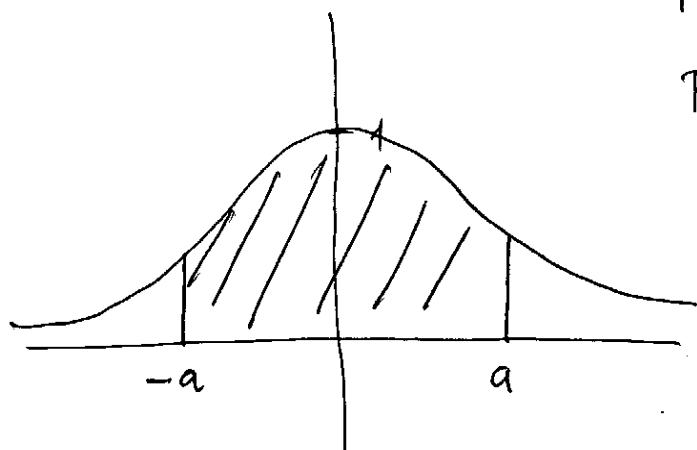
$$P(x^2; \langle 0, a \rangle) = \frac{a^3}{3}$$

(metod^u $F(x)$ k^o fci $f(x)$ je' $'$)

$$F(x) = \frac{x^3}{3} \quad (\text{zkuska: } \left(\frac{x^3}{3}\right)' = x^2)$$

(metod^u Archimedes)

nebo

$$f(x) = \frac{1}{1+x^2},$$

$$P\left(\frac{1}{1+x^2}; \langle -a, a \rangle\right) = 2P\left(\frac{1}{1+x^2}; \langle 0, a \rangle\right)$$

$$= 2 \cdot \arctan(a)$$

$$\left(F(x) = \arctan x; (\arctan x)' = \frac{1}{1+x^2} \right)$$

např. $a=1$ $P\left(\frac{1}{1+x^2}; \langle 0, 1 \rangle\right) = \frac{\pi}{4}$

2. Primitivní funkce k funkci f (neurčitý integrál)

Definice: Necht' funkce f je definována na intervalu (a,b) ,
pak funkce F , pro kterou platí

$$\underline{F'(x) = f(x), x \in (a,b)}$$

se nazývá primitivní funkce k funkci f na intervalu (a,b) .

Příklady - opácně člena! tabulka derivací:

$f(x)$	$F(x), x \in (a,b)$
0	$c, x \in \mathbb{R}$
1	$x, x \in \mathbb{R}$
x^α	$\frac{x^{\alpha+1}}{\alpha+1}, \alpha \neq -1, x > 0$ (obecně) ($\alpha \in \mathbb{N}; x \in \mathbb{R}$)
$\frac{1}{x}$	$\ln x, x \in (0, +\infty)$
e^x	$e^x, x \in \mathbb{R}$
$\sin x$	$-\cos x, x \in \mathbb{R}$
$\cos x$	$\sin x, x \in \mathbb{R}$
$\frac{1}{\sin^2 x}$	$\operatorname{tg} x, x \in \left((2k-1)\frac{\pi}{2}, (2k+1)\frac{\pi}{2} \right), k \in \mathbb{Z}$
$\frac{1}{\cos^2 x}$	$-\operatorname{ctg} x, x \in (k\pi, (k+1)\pi), k \in \mathbb{Z}$
$\frac{1}{1+x^2}$	$\operatorname{arctg} x, x \in \mathbb{R}$
$\frac{1}{\sqrt{1-x^2}}$	$\operatorname{arcsin} x, x \in (-1, 1)$

Poznámka

pro funkci $f(x)=0$ - máme nekonečně mnoho primitivních funkcí:
 $F(x)=c, c \in \mathbb{R}$

jak je to pro „ostatní“ funkce?

V1: Je-li $F'(x)=f(x)$ v (a,b) , pak také $(F(x)+c)'=f(x)$
v (a,b) , $c \in \mathbb{R}$.

Tedy, máme také už nekonečně mnoho primitivních funkcí k funkci f . A máme dokonce vědmy, neboť platí:

V2. Je-li $F'(x)=G'(x)=f(x)$ v (a,b) , pak existuje konstanta $c \in \mathbb{R}$ tak, ať $G(x) = F(x) + c, x \in (a,b)$,

A každé označení (buď množiny všech primitivních funkcí k funkci f v (a,b) nebo libovolné fce a množiny funkcí primitivních - výsledky jsou „stejně“)

$$\int f(x) dx = F(x) + c, x \in (a,b), c \in \mathbb{R}$$

a máme - neurčitý integrál funkce f v (a,b)
(nebo na (a,b))

Dabit' d'lešita' insieme' o primitivnu' funkce'ch :

V3: Je-li $F(x)$ primitivní funkce k $f(x)$ na (a,b) ,
pak je $F(x)$ spojita' funkce v (a,b) .

(Dk: $F'(x)=f(x) \in \mathbb{R} \Rightarrow F$ je spojita' v (a,b))

V4: Existence primitivní funkce (bez důkazu)

(základní věta matematické analýzy)

Je-li funkce f spojita' v (a,b) , pak k funkci f
v (a,b) existuje funkce primitivní.

Dabit' příklady:

1. $\frac{1}{x} = f(x)$ je spojita' i na intervalu $(-\infty, 0) \Rightarrow$

$\Rightarrow$ i zde má' primitivní funkce -

- pokud: $(\ln(-x))' = \frac{1}{-x} \cdot (-1) = \frac{1}{x} \quad \nabla$
 $(-x \in (0, +\infty))$

Tedy, hlavně je třeba upravit (d'lešit'!)

∇ $\int \frac{1}{x} dx = \ln|x| + c$, $x \in (0, +\infty)$ nebo
 $x \in (-\infty, 0)$

2. $f(x) = |x|$ - spojita' funkce v $\mathbb{R}$, tedy ma' primitivni' funkci, ale "nemi" v tabulce", ale dostaneme se tam" v $(-\infty, 0)$ i v $(0, +\infty)$

$$f(x) = x \Rightarrow F(x) = \frac{x^2}{2} + c, \quad x \in (0, +\infty), \quad c \in \mathbb{R}$$

$$f(x) = -x \Rightarrow F(x) = -\frac{x^2}{2} + d, \quad x \in (-\infty, 0), \quad d \in \mathbb{R}$$

a $F(0)$? - $F(x)$ "musi" byt v bode $x=0$ spojita', tedy

$$\lim_{x \rightarrow 0^-} F(x) = \lim_{x \rightarrow 0^+} F(x), \text{ tj. } c = d,$$

pak dodefinujeme "spojite" $F(0) = c$

$$\text{tj. } F(x) = \begin{cases} \frac{x^2}{2} + c & , x \in (0, +\infty) \\ c & x = 0 \\ -\frac{x^2}{2} + c & x \in (-\infty, 0) \end{cases}$$

(d.r. slepordku' "primitivni' funkce")

3. A jak u nepojite' funkce?

$$\text{Pr: } f(x) = \text{sgn } x = \begin{cases} 1 & , x > 0 \\ 0 & , x = 0 \\ -1 & , x < 0 \end{cases} \quad \begin{aligned} F(x) &= x + c \\ F(x) &= c \\ F(x) &= -x + c \end{aligned}$$

(opet' spojite' "stepeni") -

- ale $F(x)$ nema' derivaci v bode $x=0$! tj. $\text{sgn } x$ nema' v $\mathbb{R}$ primitivni' funkci ($F'_-(0) = -1, F'_+(0) = 1$)

4. Ale jsou i nepojité funkce, které mají funkci primitivní!

$$f(x) = 2x \sin \frac{1}{x} - \cos \frac{1}{x} \text{ pro } x \neq 0, f(0) = 0 \text{ není}$$

funkce spojitá v bodě $x=0$ (nemá pro $x \rightarrow 0$ limitu),
ale pro funkci, definovanou

$$F(x) = x^2 \sin \frac{1}{x}, x \neq 0; F(0) = 0 \text{ platí:}$$

$$F'(x) = 2x \sin \frac{1}{x} - \cos \frac{1}{x} \text{ pro } x \neq 0, F'(0) = 0, \text{ tj.}$$

$F(x)$ je primitivní k funkci $f(x)$ v $\mathbb{R}$!

5. Jak "spočítat" primitivní funkce k funkcím (například)

$$f(x) = 4 \cos x \quad ? \quad F(x) = 4 \sin x + C, x \in \mathbb{R}$$

$$f(x) = e^x + \frac{1}{x^2} \quad ? \quad F(x) = e^x - \frac{1}{x}, x \neq 0$$

a třeba k $f(x) = e^{3x}$, nebo $f(x) = \sin(2-x)$,
nebo k $f(x) = \frac{1}{2x+3}$ (apod.)

$$? \quad \int e^{3x} dx = \frac{e^{3x}}{3} + C, \quad \int \sin(2-x) dx = -\cos(2-x)(-1) + C,$$

$$\int \frac{1}{2x+3} dx = \frac{1}{2} \ln|2x+3| + C, \text{ pokud } 2x+3 > 0$$

$$\nabla \text{ a lze } \int \frac{1}{2x+3} dx = \frac{1}{2} \ln|2x+3| + C \text{ (pro } x \neq -\frac{3}{2})$$

1) Obecně (užitečný "návod", který usnadňuje počítání neurčitých integrálů):

jestliže $F'(x) = f(x)$ v intervalu (α, β) ,

$$\text{pak } \left(\frac{F(ax+b)}{a} \right)' = \frac{F'(ax+b)}{a} \cdot a = f(ax+b) \quad \forall$$

$$(a \neq 0, ax+b \in (\alpha, \beta))$$

tedy, máme návod:

$$\forall \int f(ax+b) dx = \frac{F(ax+b)}{a} + c,$$

$$\text{pokud } \int f(x) dx = F(x) + c \quad (\text{v odpovídajících intervalech})$$

a další příklady:

$$\int e^{-x} dx = -e^{-x} + c, \quad x \in \mathbb{R} \quad (a=-1, b=0)$$

$$\int \frac{1}{2-x} dx = -\ln|2-x| + c, \quad x \neq 2 \quad (a=-1, b=2)$$

$$\int \frac{1}{4x^2+1} dx = \int \frac{1}{(2x)^2+1} dx = \frac{1}{2} \arctg(2x) + c, \quad x \in \mathbb{R}$$

$$\int \frac{1}{x^2+4} dx = \frac{1}{4} \int \frac{1}{\left(\frac{x}{2}\right)^2+1} dx = \frac{1}{4} \frac{\arctg\left(\frac{x}{2}\right)}{\frac{1}{2}} = \frac{1}{2} \arctg\left(\frac{x}{2}\right) + c,$$

$$\int \frac{1}{x^2+4x+5} dx = \int \frac{1}{(x+2)^2+1} dx = \arctg(x+2) + c$$

2) A dabit' pravidla (ažijne "obecně" vzorec pro počítání derivací)
Pravidla výpočtu primitivních funkcí (neuročíteždi integrálů)

kechť $F'(x) = f(x)$ a $G'(x) = g(x)$ v (a, b) , pak platí:

1) $\int f'(x) dx = f(x) + c$, $x \in (a, b)$;

2) $F(x) + G(x)$ je primitivní fce k fci $f(x) + g(x)$ v (a, b) ,

h. $\int (f(x) + g(x)) dx = \int f(x) dx + \int g(x) dx$;

3) $cF(x)$ je primitivní fce k $cf(x)$ v (a, b) ,

h. $\int cf(x) dx = c \int f(x) dx$

Příkladový:

$$\int 4\sqrt{x} dx = 4 \int \sqrt{x} dx = 4 \frac{x^{3/2}}{\frac{3}{2}} = \frac{8}{3} \sqrt{x^3} + c, x \in (0, +\infty)$$

$$\int \frac{1+x^2}{x} dx = \int \left(\frac{1}{x} + x\right) dx = \ln|x| + \frac{x^2}{2} + c, x \in (0, +\infty) \vee x \in (-\infty, 0)$$

a 4) Využití vzorce pro derivaci součinu?

anotme: $(f \cdot g)' = f' \cdot g + f \cdot g'$ v (a, b) , žije-li
 f, g' spojité v (a, b) , pak

existují v (a, b) $\int (f(x)g(x))' dx = f(x) \cdot g(x) + c$, a zároveň také!

$$\int (f(x)g(x))' = \int f'(x)g(x) dx + \int f(x)g'(x) dx$$

a odtud máme důležitý návod - integrace per partes:

$$\int f'(x)g(x)dx = f(x) \cdot g(x) - \int f(x)g'(x)dx, \quad x \in (a,b)$$

Jak bychom měli rozumět? - Integrace per partes (pro částech) využíváme při integraci součinu dvou funkcí, a nicméně aspoň jednu z nich "integrát" - ne volíme ji to funkci f' , druhou pak derivujeme a místo původního integrálu $\int f(x)g(x)dx$ "dostaneme" "ještě" - $\int f(x)g'(x)dx$ - pokud ji "lehčí", tak nebo to "použijeme".

Příklad: 1) $x \cdot \ln x$ je spojitá funkce v $(0, +\infty)$, tedy existuje

$$\int x \cdot \ln x dx \stackrel{*}{=} \text{(integrace per partes)}$$

$\ln x$ nemáme integrát (zatím), tak zvolíme

$$f'(x) = x, \text{ pak } f(x) = \frac{x^2}{2}, \text{ a } g(x) = \ln x, \text{ a } g'(x) = \frac{1}{x}, \text{ tedy}$$

$$= \frac{x^2}{2} \cdot \ln x - \int \frac{x^2}{2} \cdot \frac{1}{x} dx = \frac{x^2}{2} \ln x - \frac{1}{2} \int x dx =$$

$$= \frac{x^2}{2} \ln x - \frac{1}{4} x^2 + C, \quad x \in (0, +\infty)$$

Budeme zapísat (dále-li)

$$\int x \cdot \ln x dx = \left| \begin{array}{l} f' = x, \quad f = \frac{x^2}{2} \\ g = \ln x, \quad g' = \frac{1}{x} \end{array} \right| = \frac{x^2}{2} \ln x - \frac{1}{2} \int x^2 \cdot \frac{1}{x} dx = \dots$$

(atd)

$$2) \int x e^x dx = \left| \begin{array}{l} f' = x, f = \frac{x^2}{2} \\ g = e^x, g' = e^x \end{array} \right| \stackrel{\text{tt}}{=} \frac{x^2}{2} e^x - \int \frac{x^2}{2} e^x dx -$$

maťme dve

možné volby - (1) jako v prvom príklode

- asi není "dobrá" volba, integrál $\int \frac{x^2}{2} e^x dx$ je asi "horší"
než ten, čo maťme určiť - tedy obrátene:

$$\int x e^x dx = \left| \begin{array}{l} f' = e^x, f = e^x \\ g = x, g' = 1 \end{array} \right| \stackrel{\text{tt}}{=} x e^x - \int 1 \cdot e^x dx$$
$$= \underline{x e^x - e^x + C}, x \in \mathbb{R} \quad \nabla$$

$$3) \int_{x \in (0, +\infty)} \ln x dx = \int 1 \cdot \ln x dx \stackrel{\text{tt}}{=} \left| \begin{array}{l} f' = 1, f = x \\ g = \ln x, g' = \frac{1}{x} \end{array} \right|$$

(ale integrál i funkci "samotnou")

$$= x \ln x - \int x \cdot \frac{1}{x} dx = x \ln x - \int 1 \cdot dx = \underline{x \ln x - x + C}$$

4) $\int_{x \in \mathbb{R}} e^x \cos x dx$ - asi také příklad ne integraci
per partes, ale derivací omi integrací
se nepodaří integrál "zjednodušit"
jako v předchozích příklodech -
- dostaneme ale integrál per partes
"rovnici" pro hledaný integrál

$$\begin{aligned} I &= \int_{x \in \mathbb{R}} e^x \cos x dx = \int \left| \begin{array}{l} f' = e^x \quad f = e^x \\ g = \cos x, \quad g' = -\sin x \end{array} \right| = \\ &= e^x \cos x - \int (-\sin x) \cdot e^x dx = e^x \cos x + \int e^x \sin x dx = \\ &= \int \left| \begin{array}{l} f' = e^x \quad f = e^x \\ g = \sin x, \quad g' = \cos x \end{array} \right| = e^x \cdot \cos x + e^x \sin x - \int e^x \cos x dx, \end{aligned}$$

tedy máme: $I = e^x (\cos x + \sin x) - I$, a odhad

$$2I = e^x (\cos x + \sin x) \text{ a}$$

$$\underline{I = \frac{e^x}{2} \cdot (\cos x + \sin x) + c, \quad x \in \mathbb{R}}$$

Poznámka: Pozor! Musíme zachovat v druhém
"použití" per partes volbu f' a g jako
v prvním použití per partes!

Kdebychom volbu změnil:

$$\int e^x \cos x dx = \int \left| \begin{array}{l} f' = e^x, \quad f = e^x \\ g = \cos x, \quad g' = -\sin x \end{array} \right| = e^x \cos x + \int e^x \sin x dx =$$

$$\begin{aligned} &= \int \left| \begin{array}{l} f' = \sin x, \quad f = -\cos x \\ g = e^x, \quad g' = e^x \end{array} \right| = e^x \cos x - e^x \cos x + \int e^x \cos x dx = \\ &= \int e^x \cos x dx \quad \left(\text{tj. pravda,} \right. \\ & \quad \left. \text{ale integrál nesměná!} \right) \end{aligned}$$